

Josip Tica^a
Ana Ježovita^b
Ivana Kovač^c
Lucija Rogić Dumančić^d

Refleksije i poruke 32. tradicionalnog savjetovanja Hrvatskog društva ekonomista

Ovogodišnje savjetovanje, odvijalo se u službenom partnerstvu s Predstavništvom Europske komisije u Hrvatskoj. Hrvatsko društvo ekonomista obilježilo je 32 godine rada na tradicionalnom savjetovanju, ističući predanost praćenju ekonomskih promjena i organizaciji tradicionalnog godišnjeg okupljanja. Istaknuto je kako tradicionalna savjetovanja nisu samo prilike za razmjenu stručnih ideja, već su postala kronike razvoja hrvatske ekonomije. Njihovi zbornici vjerno dokumentiraju ključne inovacije, izazove i postignuća koja su oblikovala gospodarsku stvarnost Hrvatske. Posebno mjesto u tom nasljeđu zauzima *Ekonomski pregled*, međunarodni znanstveni časopis koji izdaje i uređuje Hrvatsko društvo ekonomista. Ovaj časopis igra ključnu ulogu u povezivanju domaće ekonomske misli s globalnom akademskom zajednicom. Kroz njegove stranice šire se spoznaje i iskustva hrvatskih ekonomista te se otvara prostor za dijalog s inozemnim stručnjacima. *Ekonomski pregled* nosi sa sobom bogatu povijest i kontinuitet, kao jedan od najstarijih ekonomskih časopisa u regiji. Njegov prvi broj, tada pod nazivom *Ekonomist*, objavljen je još 1935. godine, dok pod sadašnjim nazivom

izlazi od 1950. godine. Time časopis svjedoči dugoj tradiciji izvrsnosti i postojanosti u hrvatskoj ekonomskoj znanosti.

Tijekom 32. godini djelovanja, Hrvatsko društvo ekonomista obilježilo je bogatu povijest i prometnulo se kao ključni sudionik u oblikovanju hrvatske ekonomske stvarnosti. Njegova kontinuirana predanost očitovala se u poticanju dijaloga i suradnje između znanstvene, poslovne zajednice i nositelja ekonomske politike, pri čemu je ostavljen trajan trag na razvoju održivog i prosperitetnog gospodarstva.

Kroz desetljeća, Društvo se istaknulo sudjelovanjem u raznim inicijativama, uključujući znanstvena istraživanja, stručne radove svojih članova, javne nastupe u zemlji i inozemstvu te organizaciju konferencija i savjetovanja na teme od ključne važnosti. Tradicionalna godišnja savjetovanja u Opatiji postala su središnji događaj hrvatske ekonomske zajednice, dok zbornici radova i članci objavljeni u časopisu *Ekonomski pregled* svjedoče o njihovom znanstvenom doprinosu.

---

^a J. Tica, dr.sc., redoviti profesor u trajnom zvanju, Ekonomski fakultet Zagreb, glavni urednik Ekonomskog pregleda (e-mail: jtica@hde.hr).

^b A. Ježovita, dr.sc., izvanredna profesorica, Ekonomski fakultet Zagreb (e-mail: ajezovita@hde.hr).

^c I. Kovač, dr.sc., izvanredna profesorica, Ekonomski fakultet Zagreb (e-mail: ikovac@hde.hr).

^d L. Rogić Dumančić, dr. sc., izvanredna profesorica, Ekonomski fakultet Zagreb, izvršna urednica Ekonomskog pregleda (e-mail: lrogic@hde.hr).

Posebna vrijednost *Ekonomskog pregleda*, kao i ostalih publikacija Društva, leži u promoviranju znanstvenih i stručnih rasprava, čime se otvaraju vrata za suradnju s domaćim i međunarodnim stručnjacima. Suradnja s drugim strukovnim udrugama i organizacijama, kako u Hrvatskoj tako i izvan nje, dodatno naglašava otvorenost Društva prema interdisciplinarnom pristupu razvoju gospodarstva.

Jedno od temeljnih načela Hrvatskog društva ekonomista jest poticanje slobode mišljenja i odgovornosti autora. Umjesto nametanja autoritarnih stavova, Društvo njeguje konstruktivni dijalog te promiče razmjenu različitih perspektiva. Suvremene i relevantne teme koje odabiru za rasprave, kao i angažiranje stručnjaka iz različitih sektora, potvrđuju njegovu misiju pokretača ekonomskog razvoja Hrvatske. Uloga Društva ostaje usmjerena na aktivno uključivanje stručne javnosti i poticanje dijaloga koji doprinosi oblikovanju buduće ekonomske politike zemlje.

Na 32. tradicionalnom savjetovanju izdvojile su se tri tematske cjeline vezane uz Ekonomsku politiku za 2025. godinu. Prvi dan posvećen je makroekonomskoj politici. Drugi dan posvećen je konkurentnosti i održivosti hrvatskoga gospodarstva, dok se treći dan održavao „HDE Adria Business Forum“ uz partnerstvo Privredne komore Srbije, Gospodarske komore Federacije Bosne i Hercegovine, Privredne komore Republike Srpske i Privredne komore Crne Gore. Naglasak trećeg dana bio je na regionalnoj gospodarskoj suradnji.

Na ovogodišnjem savjetovanju, analize, kritički osvrti i preporuke o ekonomskoj politici Hrvatske za 2025. godinu predstavljeni su kao vrijedan zbir znanja temeljen na vrhunskim istraživanjima i stručnim uvidima. Rasprave su bile usmjerene na evaluaciju rezultata politika i razvoja iz 2024. godine, pružajući korisne smjernice za oblikovanje buduće ekonomske i razvojne politike. Ovakva razmjena ideja i informacija postala je ključni dio dijaloga o stanju hrvatskog gospodarstva, omogućujući bolje razumijevanje trenutnih okolnosti i stvarajući temelje za donošenje kvalitetnih odluka. Inicijativa je

usmjerena ne samo na prepoznavanje postojećih izazova i postignuća, već i na isticanje ključnih pokazatelja koji će usmjeravati daljnji razvoj ekonomske strategije u 2025. godini.

Analize i zaključci izneseni tijekom ovih rasprava pružaju čvrst temelj za daljnje oblikovanje politika koje će odgovarati dinamičnoj stvarnosti suvremene hrvatske ekonomije. Proces razmjene ideja i uvida nastavlja jačati vezu između teorije i prakse, čineći ekonomsku politiku Hrvatske fleksibilnijom i bolje prilagođenom izazovima budućnosti.

Ovogodišnje Savjetovanje, nastavljajući dugu tradiciju, dodatno je učvrstilo svoj ugled, sudionicima pružajući nekoliko ključnih elemenata:

- **Visoka kvaliteta izlaganja:** Savjetovanje se istaknulo izvrsnom razinom prezentacija, obogaćenih pažljivo organiziranim i dinamičnim panelima. Poseban naglasak stavljen je na znanstvene i stručne priloge, čiji su rezultati i analize sažeti u Zborniku radova. Ovaj zbornik postao je nezaobilazan alat za praćenje razvoja ekonomske misli i istraživanja u Hrvatskoj, pružajući trajnu vrijednost znanstvenoj i stručnoj zajednici.
- **Neposredan kontakt i interakcija:** Savjetovanje je omogućilo neposrednu komunikaciju među ključnim dionicima ekonomske politike, uključujući ministre, državne tajnike, guvernera Hrvatske narodne banke te druge visoke državne dužnosnike. Ovaj direktan kontakt omogućio je bolju usklađenost političkih smjernica s potrebama gospodarstva. Istovremeno, stvorio je platformu za intenzivan dijalog između stručnjaka iz poslovnog sektora, znanstvenika i predstavnika akademske zajednice.

Ovaj sinergijski pristup čini Savjetovanje nezaobilaznim događajem u kalendaru hrvatske ekonomske zajednice. Povezivanjem teorijskih spoznaja s praktičnim izazovima, Savjetovanje ulaže napore kako bi ekonomska politika Hrvatske bila informirana, relevantna i prilagođena dinamičnim promjenama suvremenog gospodarstva.

EKONOMSKA POLITIKA HRVATSKE ZA 2025. GODINU

Dana 6. studenog 2024. godine u Opatiji je svečano otvoreno 32. tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista EKONOMSKA POLITIKA HRVATSKE U 2025. koje je okupilo vodeće stručnjake i znanstvenike iz ekonomije s ciljem zajedničke rasprave o izazovima i prilikama koje očekuju hrvatsko gospodarstvo u nadolazećim godinama. Izv. prof. **dr. sc. Ana Marija Sikirić Simčić** uspješno je vodila program prvog dana konferencije, koji je bio usmjeren na makroekonomsku politiku, s posebnim naglaskom na gospodarsku politiku Hrvatske za 2025. godinu, njenu održivost, demografska pitanja te budućnost Europe. Savjetovanje je započelo uvodnim govorom **dr. sc. Mladena Mlinarevića**, koji je tom prilikom predstavio program ovogodišnjeg savjetovanja koji obuhvaća niz panela i predavanja posvećenih aktualnim temama, poput održivog razvoja, digitalne transformacije i novih ekonomskih politika usmjerenih prema rastu i stabilnosti.

Po završetku uvodne riječi dr. sc. Mladena Mlinarevića, sudionicima savjetovanja obratila se gospođa **Zrinka Ujević**, voditeljica Predstavništva Europske komisije u Hrvatskoj, čije je predstavništvo ujedno i partner ovogodišnjeg savjetovanja. Gospođa Ujević naglasila je da u današnjem svijetu, gdje se ekonomske i političke okolnosti neprestano mijenjaju i isprepliću, članstvo u Europskoj uniji pruža svojim članicama stabilnost, zaštitu i potporu. Posebno je istaknula važnost EU za male i otvorene ekonomije poput Hrvatske, koja je kroz članstvo ostvarila značajne koristi. Hrvatska je iskoristila mogućnosti pristupa jedinstvenom tržištu EU-a, što je potaknulo trgovinske aktivnosti, ulaganja i zapošljavanje. Strukturni i kohezijski fondovi financirali su ključne infrastrukturne projekte, poboljšali prometnu povezanost i pozitivno utjecali na lokalna gospodarstva. Poljoprivredne subvencije pridonijele su razvoju ruralnih područja i osigurale stabilnu opskrbu hranom, dok je sloboda kretanja omogućila građanima Hrvatske pristup tržištima rada diljem Unije. Pristupanje Schengenskom prostoru i eurozoni dodatno je integriralo Hrvatsku u europsko tržište i osiguralo pristup snažnijim financij-

skim mehanizmima, što je važno za suočavanje s budućim izazovima. Zbog svega toga, hrvatsko gospodarstvo je danas politički i ekonomski stabilnije uz povijesno najvišu razinu kreditnog rejtinga.

Gospođa Ujević posebno je istaknula ključnu ulogu EU fondova u financiranju velikih projekata koji bi bez tih sredstava bili znatno otežani. Iz prethodne financijske omotnice Hrvatska je imala na raspolaganju 8,4 milijarde eura, dok trenutna omotnica iznosi čak 9 milijardi eura. Zahvaljujući tim sredstvima više od 17.000 poduzeća primilo je financijsku podršku, što je rezultiralo otvaranjem 15.000 novih radnih mjesta te je opskrba pitkom vodom poboljšana za 250.000 stanovnika, a energetska učinkovitost unaprijeđena je u više od 15.000 kućanstava. Hrvatska je također među vodećim zemljama u korištenju Mehanizma za oporavak i otpornost, s ukupnom alokacijom od 10 milijardi eura. Ovaj ključni dio inicijative EU sljedeće generacije omogućuje reforme i ulaganja usmjerene na održivi razvoj, digitalnu tranziciju i jačanje otpornosti gospodarstva.

Zaključno, gospođa Ujević osvrnula se na ključne preporuke iz dvaju važnih europskih izvješća – onih Enrica Lette i Maria Draghija – koja nude strateške smjernice za jačanje konkurentnosti EU-a i prilagodbu globalnim promjenama. Letta predlaže revitalizaciju jedinstvenog tržišta EU-a uvođenjem pete slobode – slobode znanja – s ciljem poticanja inovacija, razvoja digitalne infrastrukture i smanjenja birokracije. Draghi, pak, naglašava nužnost održivog rasta kroz inovacije, dekarbonizaciju i jačanje sigurnosti, uz isticanje važnosti kolektivnog djelovanja država članica. Hrvatska, kao dio te šire europske priče, ima priliku nastaviti povlačiti značajna sredstva iz EU fondova, jačati svoj gospodarski potencijal i aktivno doprinosti budućnosti Unije. Kako je zaključila gospođa Ujević, ključ uspjeha leži u kontinuiranom provođenju reformi, ubrzavanju apsorpcije sredstava i jačanju suradnje između javnog i privatnog sektora.

Nakon pozdravnih govora dr. sc. Mladena Mlinarevića i gospođe Zrinke Ujević, **prof. dr. sc. Darko Tipurić**, predsjednik Hrvatskog društva ekonomista, svečano je otvorio 32. tradicionalno savjetovanje u Opatiji, stavljajući poseban

naglasak na potrebu za strateškim promjenama koje će osigurati dugoročnu održivost i otpornost hrvatskog gospodarstva. U uvodnom govoru profesor Tipurić istaknuo je da se Hrvatska nalazi na prekretnici, gdje dosadašnji investicijski model, temeljen prvenstveno na sredstvima iz EU fondova, treba nadograditi snažnijim fokusom na privatne investicije i razvoj sektora visoke dodane vrijednosti poput tehnologije, digitalizacije i zelene ekonomije. Upozorio je kako je privlačenje privatnih investicija, osobito u strateške industrije, ključno za povećanje konkurentnosti gospodarstva, no to zahtijeva stvaranje povoljnijeg poslovnog okruženja. Istaknuo je važnost prilagodbe regulatornog okvira kako bi se smanjile administrativne prepreke te povećala transparentnost i predvidljivost za investitore. Naglasio je da je sada vrijeme za donošenje hrabrih odluka koje će ne samo potaknuti rast nego i povećati otpornost hrvatskog gospodarstva na globalne ekonomske izazove. U osvrtu na širi kontekst, profesor Tipurić dotaknuo se izazova s kojima se suočava Europska unija, poput rastućih energetske troškova, nedostatka kvalificirane radne snage i sporog prihvaćanja inovacija. Upozorio je kako EU mora ubrzati tranziciju prema zelenoj energiji i digitalnim rješenjima kako bi očuvala svoju konkurentnost na globalnom tržištu, osobito u odnosu na sve agresivnije i tehnološki naprednije svjetske ekonomije. Pritom je naglasio da Hrvatska mora biti aktivni sudionik tih procesa, koristeći svoje članstvo u EU kao priliku za jačanje vlastite pozicije na međunarodnoj sceni.

Predsjednik HDE Darko Tipurić također je istaknuo potrebu za ulaganjima u ljudski kapital, obrazovanje i istraživanje, bez kojih nema održivog gospodarskog rasta. Povezivanje akademske zajednice i gospodarstva ocijenio je ključnim za razvoj inovacija i transfer znanja u praksi. Uz to, naglasio je važnost regionalnog razvoja i potrebe da se smanje gospodarske razlike između razvijenih i manje razvijenih dijelova Hrvatske, čime bi se potaknula veća društvena kohezija i uravnotežen rast. Na kraju, profesor Tipurić zaključio je kako je ključno zadržati makroekonomsku stabilnost, ali i ulagati u strateške sektore koji mogu generirati dugoročnu vrijednost. Samo kroz odgovorne i koordinirane gospodarske politike, fokusirane na inovacije, održivost i razvoj ljudskih potencijala, Hrvatska može

osigurati stabilan i prosperitetan gospodarski razvoj u godinama koje dolaze. Otvaranje savjetovanja je završio porukom o potrebi jedinstva u donošenju strateških odluka i suradnji svih dionika – od vlade i akademske zajednice do privatnog sektora i lokalnih zajednica¹.

Dr. sc. Željko Lovrinčević održao je izlaganje na temu: „Je li sadašnji rast Hrvatske održiv?“. Pritom je iznesena analiza o održivosti trenutnog gospodarskog rasta Hrvatske u kontekstu globalnih i domaćih ekonomskih kretanja. Svjetsko gospodarstvo usporava, s predviđenim rastom od 3,2% u 2024. i 2025. godini, dok ključni globalni rizici, poput rasta javnog duga, energetske izazova, geopolitičkih naponosti i trgovinskih sukoba, dodatno opterećuju ekonomsku stabilnost. U Europi, gospodarski rast ostaje nizak, uz dodatne pritiske povezano s rastućim izdacima za obranu, migracije i klimatske prilagodbe, što smanjuje konkurentnost u multipolarnom svijetu. U Hrvatskoj se rast BDP-a u 2024. godini predviđa na 3,3%, a u 2025. na 2,9%, potaknut prvenstveno domaćom potražnjom i priljevima iz EU fondova. Pozitivni trendovi u turizmu i graditeljstvu pomažu kompenzirati pad industrije i poljoprivrede, no rastuće regionalne nejednakosti i slabljenje proizvodnih veza između kontinentalne i jadranske Hrvatske dodatno ugrožavaju održivost gospodarstva. Hrvatska zaostaje u ukupnoj faktorskoj produktivnosti i tehnološkom napretku u usporedbi s prosjekom EU27, dok se struktura gospodarstva sve više oslanja na cikličke djelatnosti poput graditeljstva i turizma, uz smanjenje proizvodne baze. Presentacija zaključuje kako trenutni gospodarski rast nije održiv bez strukturnih promjena koje će poticati inovacije, smanjiti regionalne nejednakosti i ojačati proizvodne sektore.

Ministar financija, izv. prof. dr. sc. Marko Primorac, održao je izlaganje u kojem je naglasio ključne prioritete Vlade Republike Hrvatske: poticanje gospodarskog rasta, smanjenje inflacije te daljnje porezne reforme. Kao član Gospodarskog savjeta HDE, istaknuo je važnost fiskalne odgovornosti i otpornosti državnih financija,

¹ Cijeli govor dostupan je u 6. broju Ekonomskog pregleda.

uz naglasak na makroekonomsku stabilnost kao temelj održivog razvoja. Govoreći o globalnim izazovima, ministar je istaknuo utjecaj pandemije COVID-19, ruske agresije na Ukrajinu, inflatornih pritisaka, energetske krize te prekida i ponovnog uspostavljanja dobavnih lanaca. Uz to, podsjetio je na dodatne izazove s kojima se Hrvatska suočila, uključujući oporavak od dva razorna potresa. Usprkos svemu, Hrvatska bilježi pozitivne gospodarske rezultate, s prognoziranim realnim rastom BDP-a od 3,6% u 2023., što je znatno iznad prosjeka eurozone od 0,9%.

Ministar je posebno naglasio važnost pravednosti poreznog sustava. Novi krug poreznih reformi, koji stupa na snagu 1. siječnja, uključuje izmjene paušalnog poreza na turistički najam, čime se želi postići ravnoteža između kratkoročnog i dugoročnog najma. Prema novim pravilima, prihodi od ovih poreza ići će isključivo lokalnim jedinicama, a reforma se temelji na principima pravednosti i ujednačavanja poreznih opterećenja. Ministar Primorac dotaknuo se i prelaska Hrvatske s frontier market na emerging market status, što zahtijeva unapređenje korporativnog upravljanja, povećanje likvidnosti tržišta kapitala i digitalizaciju. Kao dio tog strateškog okvira, Hrvatska radi na jačanju položaja na međunarodnom tržištu, što uključuje dva ambiciozna akcijska plana. Zaključno, ministar je istaknuo potrebu za snažnijom suradnjom vlade i akademske zajednice. Ekskluzivno je najavio novu emisiju trezorskih zapisa kao dio strategije jačanja fiskalne otpornosti i osiguravanja stabilnosti državnih financija. Njegovo izlaganje naglasilo je optimizam za budućnost, uz fokus na odgovorne gospodarske politike koje će podržati daljnji razvoj i stabilnost.

DODIJELA ZAHVALICA I NAGRADA

Važno je naglasiti kako je u sklopu prvog dana savjetovanja predsjednik Hrvatskog društva ekonomista, prof. dr. sc. Darko Tipurić, dodijelio dvije nagrade Hrvatskog društva ekonomista za znanstvene radove, i to *“The policy instrument mix: What mix successfully drives the energy transition?”* autorice **prof. dr. sc. Djula Borozan**, i *“More than just supply and demand: Macroeconomic shock decomposition in Croatia during and after the transition period”* autora **Patrik Barišić**,

Tibor Kovač i **izv. prof. dr. sc. Vladimir Arčabić**. Hrvatsko društvo ekonomista i ovim putem zahvaljuje autorima svih pristiglih radova jer je njihova kvaliteta bila iznimna i relevantna za razvoj hrvatskoga gospodarstva.

Guverner Hrvatske narodne banke, izv. prof. dr. sc. Boris Vujčić, održao je izlaganje o monetarnoj budućnosti Europe. Središnje banke diljem svijeta sve više istražuju mogućnosti uvođenja digitalnog novca kako bi odgovorile na rastuće potrebe za digitalnim oblicima plaćanja. Digitalni euro, kao centralnobankarski digitalni novac (CBDC), osmišljen je kako bi građanima europodručja pružio dodatnu opciju plaćanja uz gotovinu, jačajući otpornost i stratešku autonomiju Europe. Digitalni euro zamišljen je kao komplement gotovini, bez troškova za korisnike, i bit će distribuiran putem posrednika poput banaka. Njegova implementacija trebala bi započeti nakon 2025., s punom operativnošću najranije 2030. godine. Digitalni euro će služiti isključivo kao sredstvo plaćanja, uz ograničene iznose za pojedince, kako bi se očuvala financijska stabilnost i spriječilo preveliko povlačenje depozita iz banaka. Premda neće nositi kamatne stope, njegov utjecaj na monetarnu politiku i financijsku stabilnost ostaje neutralan zahvaljujući pažljivom dizajnu i kontrolama. Digitalni euro predstavlja tehnološki napredak i alat za jačanje globalne uloge eura, dok Eurosustav, uključujući HNB, osigurava okvir za njegov razvoj u stabilnom i inovativnom financijskom sustavu Europe.

Iduće izlaganje, na temu „Pogled unaprijed nakon desetljeća članstva u EU: makroekonomski pokazatelji,“ predstavio je **izv. prof. dr. sc. Tomislav Globan** s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Predavanje je analiziralo ekonomske učinke članstva Hrvatske u Europskoj uniji, uključujući rast BDP-a, kretanja nezaposlenosti i javnog duga, te utjecaj EU fondova na investicije. Hrvatska je u proteklom desetljeću zabilježila snažan rast BDP-a, uz smanjenje stope nezaposlenosti i javnog duga, koji je sada blizu kriterija iz Maastrichta. Međutim, skroman rast produktivnosti i slab napredak u investicijama, posebno u usporedbi s drugim zemljama CEE regije, istaknuti su kao ključni izazovi. Globan je naglasio kako je za nastavak konvergencije nužno ulaganje u inovacije, reformu obrazovnog sustava, zelenu tranziciju i

prilagodbu demografskih politika. Unatoč izazovima, izlaganje zaključuje da je Hrvatska nakon desetljeća u EU bolje mjesto za život, no daljnji napredak ovisi o provođenju strukturnih reformi i strateškom korištenju dostupnih resursa.

Prije popodnevnog stanke održano je izlaganje **doc. dr. sc. Katarine Bačić**, koja je govorila o izazovima sektorskih politika Republike Hrvatske. U svom izlaganju naglasila je potrebu za jačanjem produktivnosti i bruto dodane vrijednosti u svim tehnološkim skupinama, uz veća ulaganja u vještine, obrazovanje i inovacije. Hrvatska zaostaje za prosjekom EU-a u izvozu proizvoda srednje i visoke tehnologije, a ključni izazovi uključuju ograničenja malog tržišta, nedostatak kvalificirane radne snage u STEM područjima te pritisak na rast plaća nepovezan s produktivnošću. Istaknuta je važnost sektorskih politika prilagođenih potrebama gospodarstva, uz fokus na diversifikaciju, specijalizaciju i veću otpornost kroz primjenu naprednih tehnologija i razvoj novih proizvoda i usluga. Zaključeno je kako je za jačanje konkurentnosti ključno brže provoditi strategije poput S3 politike te bolje uskladiti istraživački i obrazovni sektor s potrebama društva i ekonomije.

SRAZ STAVOVA – DEMOGRAFSKI SLOM, IMIGRACIJSKA POLITIKA I BUDUĆNOST TRŽIŠTA RADA U HRVATSKOJ

Prvi dan savjetovanja završio je raspravom o demografskom slomu, imigracijskoj politici i budućnosti tržišta rada u Hrvatskoj. **Izv. prof. dr. sc. Tado Jurić** sa Hrvatskog katoličkog sveučilišta i **izv. prof. dr. sc. Marin Strmota** sa Ekonomskog fakulteta u Zagrebu iznijeli su razne perspektive o ozbiljnim izazovima s kojima se Hrvatska suočava, dok je diskusiju moderirala **prof. dr. sc. Nataša Drvenkar** s Ekonomskog fakulteta u Osijeku. Demografski slom definiran je kao kompleksan problem uzrokovan padom prirodnog priraštaja, masovnim iseljavanjem, starenjem stanovništva i nedovoljno osmišljenim migracijskim politikama. Tado Jurić naglasio je kako su masovna emigracija i demografski pad rezultat duboko ukorijenjenih strukturalnih problema, uključujući korupciju, nefunkci-

onalne institucije i nesigurnost na tržištu rada. Istaknuo je da odlazak mladih, posebno visokoobrazovanih, stvara „odljev mozgova“ koji dugoročno ugrožava gospodarski i društveni potencijal zemlje. Naglasio je kako su sustavne promjene, poput depolitizacije institucija i smanjenja birokratskih prepreka, ključne za zadržavanje mladih u zemlji.

Marin Strmota se osvrnuo na manjkavosti postojećih politika poticanja nataliteta i obiteljskih mjera, ocjenjujući ih fragmentiranim i nedovoljno koordiniranim. Upozorio je na potrebu za selektivnom imigracijskom politikom, koja bi privukla radno sposobne i kvalificirane migrante, uz istovremeno smanjenje iseljavanja. Istaknuo je važnost socijalne stabilnosti i društvene podrške obiteljima, posebno kroz reformu stambenih politika i povećanje dostupnosti vrtića i škola. Strmota je zaključio kako problem niskih plaća nije jedini razlog odlaska mladih te da društvena percepcija kvalitete života igra ključnu ulogu u donošenju odluka o ostanku ili odlasku. Prof. dr. sc. Nataša Drvenkar usmjerila je raspravu prema potrebi uspostavljanja integrirane demografske politike koja bi koordinirala sve relevantne sektore, uključujući obrazovanje, tržište rada i socijalne sustave. Rasprava se dotaknula i važnosti regionalnih nejednakosti u kontekstu demografskog sloma. Tado Jurić naglasio je kako su ruralna i depopulirana područja Hrvatske posebno pogođena, jer mladi iz tih krajeva ne vide perspektivu i masovno se iseljavaju u veće gradove ili inozemstvo. Marin Strmota je istaknuo kako su za revitalizaciju tih područja ključni konkretni poticaji, poput poreznih olakšica za poduzeća koja djeluju u manje razvijenim regijama, infrastrukturna ulaganja te razvoj obrazovnih i zdravstvenih ustanova. Zaključeno je da rješavanje demografskih problema zahtijeva multidisciplinarni pristup, koji uključuje povezivanje mjera demografske, ekonomske i regionalne politike, uz osiguravanje trajnih izvora financiranja za dugoročne projekte usmjerene na oporavak i održivost hrvatskog stanovništva. Zaključeno je da Hrvatska treba uspostaviti dugoročnu strategiju demografske revitalizacije, koja uključuje poticanje nataliteta, upravljanje migracijama te jačanje povjerenja građana u institucije. Oba panelista su se složila kako je nužno hitno djelovanje te istaknuli važnost političke volje za provođenje promjena

koje će zaustaviti pogoršanje demografske slike Hrvatske.

TEMATSKA RAZMATRANJA DRUGOG DANA SAVJETOVANJA

Drugog dana savjetovanja raspravljalo se o važnoj temi **konkurentnosti i održivosti hrvatskoga gospodarstva**. Tijekom dana imali smo priliku sudjelovati na dva panela i srazu stavova te smo u popodnevnom terminu poslušali rezultate istraživanja objavljenih u zborniku radova. Drugi dan uspješno i dinamično je vodila prof. dr. sc. Nataša Drvenkar s Ekonomskog fakulteta u Osijeku.

Uvodno izlaganje dana imala je **dr. sc. Martina Dalić, predsjednica uprave Podravke d.d.** na temu „Kako unaprijediti konkurentnost hrvatskih poduzeća na globalnom tržištu“. Kroz zanimljivo i drugačije izlaganje, koje je bilo popraćeno prezentacijom koju je generirala umjetna inteligencija, imali smo priliku slušati o izazovima povezanim s konkurentnosti u okruženju kojim dominiraju tehnološke promjene. Naglasila je da se nove tehnologije baziraju na umjetnoj inteligenciji, robotici, bioznanosti te da se radi o tzv. transverzalnim tehnologijama. Radi se o tehnologijama koje se šire horizontalno i osobito brzo te djeluju na sve industrije, sve segmente društva i pojedinačne živote. Dr. sc. Dalić je naglasila da u kontekstu tehnoloških promjena i umjetne inteligencije treba sagledati sve efekte, učinke, prednosti koje ta tehnologija može pružiti, ali i akceptirati sve negativne strane, a pogotovo po pitanju kibernetičke sigurnosti. Nove tehnologije, a posebice umjetna inteligencija istovremeno mijenjaju sve segmente društva te posljedice tih promjena neće se moći izbjeći niti u poslovanju, niti u društvu, niti u životima. Nesporna je mogućnost poboljšanja produktivnosti i inovativnosti, automatizacije različitih poslovnih procesa te Hrvatska nema drugog izbora nego unaprjeđivati svoju konkurentnost jer planiranje budućnosti ne može biti usmjereno samo na nacionalno tržište već i mora biti umjereno i na cjeloviti prostor Europske unije. Umjetna inteligencija može zamijeniti ljudski rad, ulogu, invenciju u dobrom djelu poslova. Hrvatska je u donjem dijelu liste konkurentnosti zemalja te je potrebno sagledavati što se može

napraviti kako bi se pozicija Hrvatske na toj listi poboljšala. Hrvatska kao mala zemlja niti nema drugog izbora nego kontinuirano unaprjeđivati svoju konkurentnost. Jedina prilika za rast i konkurentnost nalazi se u globalnoj utakmici roba i usluga. Nove tehnologije kao što je umjetna inteligencija dostupne su svima, a to nije bila karakteristika niti jedne druge tehnologije. U zaključku je pozvala na razmišljanje o sadašnjosti i budućnosti, prilikama i prijetnjama novih tehnologija kada se planiraju investicije jer nešto što danas nije širokoj primjeni već sutra može biti nezaobilazan alat. Istaknula je važnost načina obrazovanja i usmjeravanja ljudskih resursa jer možda neke službe bez kojih se danas uopće ne može zamisliti poslovanje, kao što su računovodstvo, kontroling, planiranje, dijelovi marketinga, korporativnih komunikacija će već sutra zamijeniti vrlo učinkovita umjetna inteligencija – stoga, obrazovanje i njegova kvaliteta i prilagodba vještina postaje važnija nego ikad. Nove tehnologije otvaraju jedan potpuno novi svijet – i za poduzeća, ali i za svakoga od nas.

I. PANEL – ENERGETSKA VIZIJA HRVATSKE 2050.

Vice Oršulić, predsjednik Uprave Hrvatske elektroprivrede d.d. prezentirao je ekonomski pogled na globalnu energetska budućnost i dao izvrstan uvod u panel raspravu o energetska viziji Hrvatske 2050. godine. Istaknuo je važnost energetska tema za kreiranje i planiranje ekonomskih politika. Posljednjih nekoliko godina, energetska se sektor suočava s bitnim izazovima oko klimatska promjena, iscrpljivanja fosilnih goriva, potrebe za osiguranjem pristupačne i sigurne energije za rastuću globalnu populaciju. Svijet se sve više oslanja na obnovljive izvore energije, a s time se i pojam energetska sigurnosti sve više mijenja. Tradicionalni koncepti energetska sigurnosti koji su bili usmjereni na osiguranje stabilnih isporuka nafte i plina, sada se šire i na pitanja vezana uz stabilnost mreže pohrane energije i otpornosti na klimatska promjene. Klimatska promjene kroz ekstremne klimatska uvjete mogu utjecati na energetska infrastrukture. Naglasio je da dekarbonizacija gospodarstva predstavlja ogroman izazov s obzirom na postavljene ciljeve i trenutačno stanje, ali istovremeno i priliku za inovacije i rast

u novim sektorima. Ključne industrije, posebno one koje ovise o fosilnim gorivima suočavaju se s radikalnim promjenama kako bi se smanjile emisije. Da bi se ostvarili ciljevi dekarbonizacije potrebna su velika ulaganja u infrastrukturu, istraživanje i razvoj novih tehnologija. Osiguranje financijske provedbe zelene tranzicije na globalnoj razini nešto je što zahtjeva učinkovitu koordinaciju između države, privatnih subjekata i financijskih institucija. Važnu ulogu imat će i međunarodni klimatski fondovi. Predviđa se da će industrija zelenog vodika do 2050. godine vrijediti više od 600 milijardi dolara čime se otvaraju nove mogućnosti za zapošljavanje i ulaganje. Vodik bi u razdoblju od 2025. do 2030. godine trebao postati sastavni dio integriranog energetske sustava. Strateški je cilj instalirati elektrolizatore kapaciteta najmanje 40 GW za proizvodnju do 10 milijuna tona obnovljivog vodika. Ključno je pitanje kako će dekarbonizacija utjecati na cijene energije, posebice tijekom prijelaznog razdoblja? Činjenica je da troškovi obnovljivih izvora nastavljaju padati, primjerice solarne energije. Smanjenje cijena tehnologija korištenja sunca i vjetra neće u ovoj fazi dovesti do smanjenja finalne cijene energije. Postoje, naime, značajni izazovi za prijenos i distribuciju električne energije što bi moglo čak i povećati cijene energije. Međutim, predviđa se da će troškovna konkurentnost obnovljivih izvora energije dodatno ojačati do 2050. godine, a što će omogućiti stabilizaciju cijena energije i stvaranje povoljnijeg okruženja za potrošače. Ipak, naglasio je da su obnovljivi izvori izrazito ovisni o vremenskim prilikama što ih čini manje pouzdanima ukoliko ne postoje adekvatna rješenja za pohranu energije. Dobra je vijest da su cijene baterija u stalnom smanjenju. Nade se polažu i u mogućnost uvođenja natrij-ionskih baterija na tržište. Ove promjene mogle bi dodatno ojačati pristupačnost i održivost baterijskih tehnologija potičući još bržu tranziciju na obnovljive izvore. Potražnja za kritičnim mineralima, energetska sigurnost i klimatski ciljevi bit će u središtu međunarodnih odnosa. U nastavku je istaknuo važnost i moguće zaokrete te promjene geopolitike na globalnoj razini. Jedan od glavnih ekonomskih izazova zelene tranzicije je osiguranje pravilnog prelaska koji će minimizirati negativne društvene posljedice. Visoke cijene i ograničeni pristup energiji mogu pogoršati ekonomsku nejednakost. Vlade i regulatori trebaju osiguravati

dostupnost i pristupačnost energiji za sve, a u skladu s ciljevima održivog razvoja. Zaključno, do 2050. godine globalna energetska budućnost će biti definirana time koliko ćemo kao planet biti uspješni u provedbi tranzicije na održive izvore energije. Ekonomija će uvelike biti oblikovana ovim procesima, od stvaranja novih tržišta do geopolitičkih promjena i društvenih izazova. Samo zajedničkim naporima u suradnji između vlada, privatnog sektora i civilnog društva bit će moguće postići održivi i pravedan energetske sustav do 2050. godine. Najveći dio rješenja ovisi o energetske politikama i njihovoj provedbi.

Moderatori panela o energetske viziji Hrvatske 2050. godine bili su **dr. sc. Mladen Mlinarević**, dopredsjednik Hrvatskog društva ekonomista i **prof. dr. sc. Darko Tipurić**, predsjednik Hrvatskog društva ekonomista. Na panelu su okupljeni neki od najznačajnijih aktera energetike u Republici Hrvatskoj, i to **mr. sc. Goran Kolak**, predsjednik Uprave Končara d.d., **Ivana Ivančić**, direktorica društva ENNA Geo d.o.o., **Miroslav Skalicki**, član Uprave društva INA d.d., **mr. sc. Petar Sprčić**, član Uprave – Hrvatska elektroprivreda d.d., **dr. sc. Marina Tuschl**, direktorica Sektora za geotermalnu energiju Agencije za ugljikovodike te **Vladislav Veselica**, član Uprave društva Janaf d.d.

Mr. sc. Goran Kolak navodi da ulogu Končara u energetske tranziciji Hrvatske vidi na sličan način kako je ona izgledala posljednjih nekoliko desetljeća. Naveo je da hrvatski elektroenergetske sustav u velikoj mjeri svoje postojanje zahvaljuje Končaru. Gotovo sve dalekovode u Hrvatskoj je projektirao i sagradio Dalekovod d.d. koji je sastavnica Končara, da je gotovo sve trafostanice izgradio Končar, da je većinu hidroelektrana gradio Končar. Končar je dao veliki doprinos u proizvodnju, prijenosu i distribuciji elektroenergetske sustava. Prema tome, Končar je nezaobilazan subjekt i u budućem razvoju i modernizaciji elektroenergetske sustava Hrvatske. Iako se očekuju značajne promjene, budućnost energetike se nije značajno promijenila u ovim recentnim događanjima. Odredit će je nekoliko ključnih strateških stvari: svijet se osvijestio i apsolutno svima je jasno što znače klimatske promjene za opstojnost čovječanstva, nadalje svijet je više-manje svjestan da je potrebno napraviti određene korake kako bi se

usporile, ako ne i zaustavile klimatske promjene i da je u tom kontekstu usmjerenost na dva primarna područja, a to su energetika i transport – snažan zaokret u dekarbonizaciji na veće korištenje električne energije – za što je potreban veći i snažniji elektroenergetski sustav koji može proizvesti i isporučiti potrebne količine električne energije. S druge strane, kada se govori o transportu, koji danas uvelike ovisi o fosilnim gorivima trebalo bi doći do značajnih promjena kako bi se u dovoljnoj mjeri smanjio ugljični otisak. Končar odgovara na izazove jednog i drugog segmenta kroz infrastrukturna rješenja i kroz rješenja proizvodnje vlakova, tramvaja i svega onoga što kao energent koristi električnu energiju.

Mr. sc. Petar Sprčić istaknuo je da Hrvatska ima slične izazove kao i druge zemlje Europske unije u pogledu tranzicije prema obnovljivim izvorima energije. S jedne strane tu su administrativne barijere kod izdavanja dozvola, a s druge strane postoje troškovi proširenja energetske mreže. Europska unija je zadala visoki cilj u smislu rokova, a realnost na terenu je drugačija. Propisano je da bi trebalo dobiti sve dozvole u roku od dvije godine, a prosjek za dobivanje dozvola za vjetroelektranu je 10 godina. S obzirom da su ulaganja u solare i vjetroelektrane jako isplativa, postoji veliki interes, a s druge strane postoje ograničenja i administrativne barijere. Važno je istaknuti kako je sve to skupa potrebno integrirati u postojeće energetske mreže koje su građene davno i na neki način su već iskoristile svoj potencijal. Postavlja se pitanje tko će financirati izgradnju mreže jer bez novih mreža nema uvjeta za daljnji razvoj energetskog sektora.

Miroslav Skalicki navodi da INA jako dobro balansira između trenutnog stanja i očekivanja u pogledu obnovljivih izvora energije. INA je najvažniji stup energetske sigurnosti Hrvatske. Vežano uz fosilna goriva, trenutačno je aktualan jedan od najvećih projekata u povijesti Hrvatske, a to je modernizacija rafinerije koja je pri kraju, a radi se o ulaganjima od preko 600 milijuna eura. Nadalje, INA je krenula u jedan veliki investicijski ciklus koji uključuje istraživanje novih izvora nafte i plina. Prema tome, još je nekoliko desetljeća prostora za naftu i plin. Međutim, to ne znači da se intenzivno ne radi na energetskej tranziciji. Ako se govori o poslovnom planu za

iduću godinu, kapitalna ulaganja INA-e u zelenu energiju bit će oko 20%. Pored postojećih ulaže se i u nove solarne elektrane, pa tako u sklopu rafinerije u Rijeci izgradit će se solarna elektrana koja će proizvoditi električnu energiju, a koja će se koristiti za proizvodnju zelenog vodika. U tom kontekstu, naručen je i hidro elektrolizator. Vodik je potreban i u proizvodnom procesu, ali se nadaju i njegovoj komercijalizaciji, primjerice u javnom prijevozu u Rijeci. Treći bitni projekt je geotermalna energija gdje je INA uspjela „osvojiti“ dvije najpotentnije lokacije i gdje se započinje sa seizmičkim istraživanjima, a iduće godine bi trebao krenuti s bušenjem. Geotermalna energija će se koristiti za proizvodnju električne energije. Sljedeći projekt je bioplin, a osim toga imaju i projekt o odobalnim vjetroelektranama za što postoji potencijal u Istri. Svaki peti euro ide u obnovljive izvore energije, a naravno kako će vrijeme odmicati prema 2050. godini taj omjer će biti sve veći i veći u korist obnovljivih izvora.

Dr. sc. Martina Tuschl ističe da je jedna od najvećih prednosti geotermalne energije je da predstavlja jedini bazni obnovljivi izvor energije, tj. ne ovisi o suncu, vjetru i nikakvim vanjskim utjecajima. Potpuno je obnovljiva i potpuno je neovisna od bilo kakvih vanjskih utjecaja. Međutim, geotermalna energije u energetskej tranziciji Hrvatske nažalost nije toliko zastupljena. Dr. sc. Tuschl je navela da se u Agenciji na tome radi još od 2018. godine. Prednost Hrvatske u tom pogledu je što ima kapacitete i temperature dovoljne za proizvodnju električne energije. Istaknula je da bi do 2050. godine mogli imati 1 GW geotermalne energije u Hrvatskoj. Investicije su jako visoke, i možda je ta procjena optimistična s obzirom na trajanje investicijskog ciklusa, ali potencijal je čak i podcijenjen. Hrvatska mora do 2030. godine priskrbiti isporuku 4.000 MW novih izvora obnovljive energije, a do 2040. godine sljedećih 4.000 MW. U tome, geotermalna energija čini samo 1,5%, a s tim da s tih 1,5% instalirane snage generira 5% proizvedene energije. U tome je moć i jačina geotermalne energije. Što se tiče infrastrukture, geotermalna energija može brzo odgovoriti na potrebe, u pola sata može ići od nula do 100 zbog čega može poslužiti i biti uključena u balansiranje cijelog sustava. Prednosti su mnoge, ali isplativost nije tako privlačna kao što je to kod vjetra i solara.

Vladislav Veselica navodi kako se cijela paradigma o energetici ne mijenja u ovom dijelu svijeta. Hrvatska je mala zemlja i bez izvrsnosti je osuđena na propast. Hrvatska ima veliki potencijal u geotermalnoj i solarnoj energiji. Istaknuo je da će do 2030. godine fosilna goriva apsolutno dominirati, a poglavito u ovom dijelu Europe.

Ivana Ivančić naglašava da je važno imati kvalitetan miks različitih izvora unutar obnovljivih izvora energije te se kroz različita društva ENNA holdinga investira u solarnu energiju, vjetroenergiju i geotermalnu energiju te se razvijaju sustavi pohrane energije, baterijski sustavi. Također, istaknula je da krajem ove ili početkom iduće godine s radom počinje prva virtualna energana. Grupa je među vodećima u sektoru obnovljivih izvora i otkupu električne energije iz obnovljivih izvora. Vlasnici su dva projekta ulaganja u geotermalnu energiju. Projekti povezani s geotermalnom energijom su kompleksni i skupi, primjerice 1 MW iz sunca investitora košta 600 tisuća eura, 1 MW vjetra košta 1,3 milijuna eura, a 1 MW iz geotermalnih izvora je 7 milijuna eura u Hrvatskoj jer su ležišta na velikim dubinama. Jedan metar bušotine košta oko 3 tisuće eura. Ipak, za 1 MW solarne energije potrebno osam puta više površine nego za 1 MW iz geotermalne energije. Konačni, istaknula je da će plin biti tranzicijsko gorivo, međutim elektrifikacija jest budućnost.

Mr. sc. Goran Kolak govorio je o tome kako vidi daljnji razvoj energetike te je naglasio kako treba razmišljati i raditi na tome da se promjeni energetski miks s naglaskom na obnovljive izvore energije. Potrebno je razmišljati o emisijama CO₂ s obzirom da su klimatske promjene jedan od glavnih problema s kojima se čovječanstvo suočava. Također, istaknuo je da je Končar usvojio novu strategiju koja uključuje razdoblje do 2030. godine te da znaju koje sposobnosti moraju dalje razvijati i na koji način trebaju širiti kapacitete. Jedno od ključnih pitanja elektroindustrije je širenje kapaciteta odgovarajućom brzinom kako bi se odgovorili na zahtjeve tržišta. Trend je jasan, i dalje će se ulagati u elektroenergetiku, u razvoj elektroenergetske infrastrukture. Konačno, istaknuo je da je budućnost jasna uslijed preuzetih obveza projekata, međutim da nije poznata u pogledu digitalizacije cjelokupnog

elektroenergetskog sustava. Bez digitalizacije energetski sustav neće moći funkcionirati te Končar ima značajna ulaganja upravo u tom području s ciljem stvaranja energetskog sustava kojim će se upravljati digitalno i daljinski.

Mr. sc. Petar Sprčić naveo je da je Hrvatska u 2023. godini, prvi put nakon 1999. godine, bila neto izvoznik električne energije. Također, naglasio je da je HEP gotovo 70% energije dobio iz obnovljivih izvora. Posljednjih godinu dana je na distribucijsku mrežu spojeno 330 MW novih kapaciteta. Postoji eksponencijalni rast postrojenja, a većinom se radi o privatnim kapacitetima. Kao najbolju mjeru poticanja ulaganja u energiju istaknuo je visoke cijene. Osim toga, nužna je digitalizacija sustava u nadolazećem razdoblju koja će omogućiti upravljanje te ulaganje u distribucijsku mrežu. Zaključno je naveo da ćemo zasigurno postati samodostatni i prije nego što mislimo.

Miroslav Skalicki istaknuo je da Europa može biti potpuno zelena, bez ikakvog ugljičnog otiska, međutim radi se o globalnim, a ne europskim klimatskim promjenama. Povećanje broja svjetskog stanovništva i ekonomske snage svijeta rezultirat će još većim potrebama energije. Pitanje je odakle ta energija? Naglasio je da će do 2050. godine biti potrebe za naftom i plinom i općenito će i dalje postojati potrebe za fosilnim gorivima. Iako je u određenim sektorima prelazak na obnovljive izvore moguć, izrazio je skepticizam kada je u pitanju transport. Danas se u Europi gotovo 80% nafte i plina koristi u transportu, što voda, što zrak, što ceste te se to neće jednostavno promijeniti, a u prilog tome ide i smanjenje prodaje električnih vozila u Europi.

Mr. sc. Martina Tuschl govorila je toplinskom iskorištavanju geotermalne energije i to pogotovo u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Istaknula je da trenutačno postoji 28 dozvola za istraživanje geotermalnog potencijala i to za potrebe toplinarstva. U tom kontekstu osmišljen je projekt u sklopu kojeg su izdvojene četiri lokacije na kojima će se izraditi četiri duboke bušotine (na području Zaprešića, Velike Gorice, Osijeka i Vinkovaca), a početak aktivnosti očekuje se početkom iduće godine. Na tim bušotinama očekuju se temperature oko 100 °C, a koje će biti priključene na toplinske sustave tih gradova. U tom

smislu, istaknula je da Agencija radi na tome da se osmisli financijska omotnica koja bi pomogla gradovima, a osim financija, postoji manjak znanja s obzirom da geoterme zahtijevaju jedan multidisciplinarni pristup.

Vladislav Veselica istaknuo je da Janaf postaje energentska kompanija, a u tome kontekstu grade se tri solarne elektrane te su akvizirali nekoliko gotovih projekata. Janaf je intermedijator i vjerojatno neće biti dominantno obnovljiva kompanija, ali kroz ulaganja u obnovljive izvore energije imat će iskorak da mijenja paradigmu o poduzeću kao tromoj kompaniji. Zaključno je istaknuo da će strateški promatrano kroz sljedeće tri godine Janaf biti snažna energetska kompanija koja će pomoći Vladi Republike Hrvatske u strateškim odlukama vezanim uz energetske politiku pa možda i u otkupu INA-e.

Ivana Ivančić naglašava da su vremenske prilike promjenjive i ekstremne zbog čega je bilo potrebno korisnicima početi nuditi osiguranje infrastrukture, primjerice solarnih panela. Okolnosti su takve da se danas niti jedna infrastruktura ne može prepustiti vremenskim uvjetima. Osim toga, uz određene tehnologije i mikroinventere koji omogućuju neometan rad solara u slučaju poteškoća na jednom panelu poboljšava se učinkovitost cijelog sustava. Konačno, kroz pametni sustav u stvarnom vremenu prate sve korisnike.

II. PANEL – KRUŽNA EKONOMIJA I ODRŽIVOST HRVATSKOG GOSPODARSTVA

Uvodno izlaganje II. panela: „Kružna ekonomija i održivost hrvatskog gospodarstva“ održala je **mr. sc. Marija Vučković, ministrica zaštite okoliša i zelene tranzicije**. Izlaganje je održano na temu „Kružno gospodarstvo i konkurentnost“ te se usredotočilo na izazove i prilike prelaska Hrvatske s linearne na kružnu ekonomiju. Istaknuto je da suvremeni model potrošnje i otpada nije održiv te da kružno gospodarstvo nudi rješenja poput recikliranja, ponovne uporabe i produljenja životnog ciklusa proizvoda. Hrvatska, iako bilježi napredak u stopama recikliranja komunalnog i građevinskog otpada, zaostaje

za prosjekom EU-a u kružnom korištenju materijala, s udjelom od 5,8% naspram EU prosjeka od 11,5%. Ključne prioritete teme uključuju sektor elektronike, baterija, tekstila, građevinarstva i hrane, gdje se naglašava potreba za inovacijama, boljim prikupljanjem otpada i razvojem tržišta sekundarnih sirovina. Izlaganje je ukazalo na sinergiju kružnog gospodarstva i klimatske neutralnosti, naglašavajući važnost regulatornog okvira, zelene javne nabave i ulaganja u istraživanje i razvoj. Financijska potpora tranziciji dolazi iz EU fondova i Nacionalnog plana oporavka i otpornosti, uključujući projekte koji potiču razvoj novih proizvoda i usluga u kružnoj ekonomiji. Zaključeno je da je učinkovita implementacija kružnog gospodarstva ključna za jačanje konkurentnosti i otpornosti gospodarstva. Ministrica Marija Vučković otvorila je panel o kružnoj ekonomiji naglašavajući stratešku važnost kružne ekonomije za održiv razvoj Hrvatske. Posebno je istaknula ulogu Nacionalnog plana oporavka i otpornosti te financijskih instrumenata EU-a u osiguravanju podrške projektima kružne ekonomije. Također je upozorila na nužnost prilagodbe zakonskih okvira kako bi se omogućila implementacija inovativnih modela u praksi.

Panel o izazovima kružne ekonomije, koji su moderirale izv. prof. dr. sc. Ana Ježovita i izv. prof. dr. sc. Ivana Kovač s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, okupio je niz stručnjaka iz različitih sektora. Među panelistima su bili **izv. prof. dr. sc. Ana Andabaka** s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu; **Josip Ergović**, član Uprave NEXE grupe d.d.; **Vedrana Jelušić Kašić**, članica Uprave Privredne banke Zagreb d.d.; **dr. sc. Valentina Diviki Keblar**, članica Uprave Unija Nova d.o.o.; te **Andrea Čović Vidović**, zamjenica voditeljice Predstavništva Europske komisije u Hrvatskoj. Rasprava je bila usmjerena na ključne aspekte prelaska Hrvatske s linearne na kružni model gospodarstva, s naglaskom na suradnju između politike, poduzeća i društva. Kružna ekonomija predstavlja temeljni koncept za održivi razvoj, nudeći rješenja koja zamjenjuju tradicionalni linearni model „uzmi–koristi–baci“ učinkovitim pristupom u kojem se resursi zadržavaju u upotrebi što je dulje moguće. Ovaj pristup ne samo da smanjuje negativan utjecaj na okoliš kroz smanjenje otpada i emisija, već istovremeno potiče inovacije, otvara nova radna mjesta i

povećava konkurentnost gospodarstva. Kružna ekonomija omogućuje stvaranje sustava koji povezuje ekonomski rast s ekološkom odgovornošću, jačajući otpornost gospodarstva i društva na globalne izazove poput klimatskih promjena, ograničenosti resursa i energetske krize. Implementacijom kružnih principa, države i poduzeća mogu ostvariti višestruke koristi, od smanjenja troškova poslovanja do jačanja tehnološke prednosti, osiguravajući pritom dugoročnu održivost prirodnih i ekonomskih sustava.

Izv. prof. dr. sc. Ana Andabaka istaknula je ključnu ulogu obrazovanja i istraživanja u poticanju tranzicije prema kružnoj ekonomiji. Naglasila je kako akademske institucije mogu postati središta znanja i inovacija koja podržavaju održive prakse, ne samo kroz teorijsku edukaciju, već i kroz praktične projekte i suradnju s industrijom. Predložila je integraciju kružne ekonomije u kurikulum na različitim razinama obrazovanja, uključujući fakultete, srednje škole i stručne programe, kako bi se stvorila generacija stručnjaka svjesnih važnosti održivog razvoja. Također je upozorila na potrebu za istraživačkim radovima i interdisciplinarnim projektima koji mogu generirati rješenja prilagođena specifičnim industrijama i lokalnim potrebama. Pritom je posebno istaknula važnost suradnje između znanosti i gospodarstva u razvoju inovacija, poput tehnologija za recikliranje i ponovnu uporabu materijala, što bi moglo ubrzati implementaciju kružnih principa u praksi. Njena vizija uključuje akademsku zajednicu kao ključnog partnera u oblikovanju održive budućnosti kroz kontinuiranu edukaciju i primjenu znanstvenih spoznaja u stvarnim poslovnim situacijama.

Josip Ergović, iz NEXE grupe d.d., podijelio je iskustva iz građevinskog sektora, posebno vezana uz recikliranje građevinskog otpada i optimizaciju resursa. Naglasio je kako je građevinska industrija veliki potrošač prirodnih resursa, što joj daje ključnu ulogu u tranziciji prema održivosti. **Vedrana Jelušić Kašić** iz Privredne banke Zagreb d.d. istaknula je važnost financijskih instrumenata i podrške za poduzeća koja žele usvojiti kružne poslovne modele. Ukazala je na potrebu razvoja specijaliziranih kreditnih linija za zelene projekte i važnost suradnje između financijskog sektora i regulatora.

Dr. sc. Valentina Diviki Keblar, iz Unija Nova d.o.o., istaknula je važnost poduzetničke inovacije u kružnoj ekonomiji. Podijelila je konkretne primjere iz poslovne prakse i naglasila kako standardizacija i certifikacija mogu olakšati implementaciju kružnih principa. **Andrea Čović Vidović**, iz Predstavništva Europske komisije u Hrvatskoj, naglasila je ulogu EU-a u postavljanju standarda kružne ekonomije i osiguravanju financijskih resursa za održivu tranziciju. Posebno je istaknula važnost suradnje između država članica u razmjeni najboljih praksi i poticanju inovacija.

Panel je zaključio kako je za uspješnu implementaciju kružne ekonomije potrebna sinergija između zakonodavnih institucija, poslovnog sektora i društva u cjelini, uz edukaciju i financijsku podršku za održive projekte.

SRAZ STAVOVA – ČETVRTA INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA – MOŽE LI HRVATSKA IĆI UKORAK SA SVIJETOM?

Nakon izrazito važnog, dinamičnog i zanimljivog sraza stavova o demografskom slomu, imigracijskoj politici i budućnosti tržišta rada u Hrvatskoj tijekom prvoga dana savjetovanja, drugog dana savjetovanja sučelili su se **Darko Jovišić**, CEO poduzeća Robotiq.ai i **Filip Novoselnik**, CEO poduzeća Protostar Labs te su uz moderiranje **prof. dr. sc. Vesne Buterin** s Ekonomskog fakulteta u Rijeci raspravljali o četvrtoj industrijskoj revoluciji i pitanjima položaja Hrvatske u smislu tehnološke i digitalne tranzicije. Profesorica je uvodno istaknula da je četvrta industrijska revolucija obilježena razvojem tehnologija, digitalizacije, automatizacije, robotizacije, umjetne inteligencije te da donosi značajne promjene načina na koji živimo, radimo i komuniciramo. Hrvatska se suočava s brojnim izazovima i prilikama koje donosi četvrta industrijska revolucija. Darko Jovišić govorio je o digitalnim radnicima – softveru koji glumi zaposlenika te oslobađa ljude od brojnih ponavljajućih aktivnosti. Ideja je da se ljude usmjeri na pametnije i kreativnije poslove. S druge strane, Filip Novoselnik govorio je o svemirskoj industriji u Hrvatskoj. Još 2019. godine

razrađivala se ideja primjene tehnologije koje su se primjenjivale u astronomiji u industriji i to intenzivnim korištenjem umjetne inteligencije. Prvenstveno je fokus stavljen na rješenja koja rade vizualnu inspekciju u proizvodnji, sustavi za osiguranje sukladnosti proizvoda i njegove kvalitete. Naglasio je da svemirsku industriju treba promatrati šire od Svemira, radi se o jednoj od najbrže rastućih industrija, a svaki euro investiran u svemirske tehnologije vraća šest eura što se događa kroz *spin-off* tehnologija koje se razvijaju. Procesi implementacije su dugi, a na to se nadovezao i Darko Jovišić koji je istaknuo da smo tromi i spori u donošenju odluka, a to je posebno izraženo kroz europsku regulativu. Naglasio je da u ovom području Hrvatska kasni za drugima, ima dovoljno IT stručnjaka, ali nedostaju eksperti s važnim poslovnim znanjima, jer inovacija koja ostaje u laboratoriju nije nešto što je korisno i potrebno. Oba sudionika usuglasila su se da u Hrvatskoj nedostaje visokokvalificiranih radnika. Važno je istaknuti da je umjetna inteligencija područje koje je vezano uz znanost i to područja matematike i statistike. Iako u Hrvatskoj postoje uspješna poduzeća u području razvoja tehnologije i digitalizacije, radi se o pojedinačnim slučajevima, a ne o cijelom sustavom. U smislu uloge države u digitalnoj tranziciji, Darko Jovišić je istaknuo da državna intervencija nije uvijek najbolje rješenje – ljudima dajemo ribu umjesto da ih učimo pecati; iako je jasno da država svojim mehanizmima može potaknuti potražnju. S druge strane, Filip Novoselnik je naglasio da nedostaje jedan cijeli sustav fondova rizičnog kapitala te je usporedio procese i dinamiku financiranja europskih fondova i Europske svemirske agencije gdje su procesi kod europskih fondova duži i kompleksniji zbog pristupa kontrole i nadzora financiranja. Kada je u pitanju utjecaj umjetne inteligencije na tržište rada, Darko Jovišić istaknuo je da je ključna brzina prilagodbe i prihvaćanja te da je potrebno značajno ubrzati proces donošenja odluka. Važno je istaknuti da je umjetna inteligencija alat kao i svaki drugi kod kojeg postoje dobre i loše primjene, a to je ipak potrebno zakonski urediti. Filip Novoselnik se nadovezao da je umjetna inteligencija dobar alat i rješenje za ona područja i poslove u kojima nedostaje radne snage, a kako bi tržište rada bilo konkurentno, obrazovanje mora biti ukorak s novim tehnologijama. Zaključno, kao tri najvažnije stvari koje

bi Hrvatska trebala učiniti kako bi uspješno pratila četvrtu industrijsku revoluciju Darko Jovišić je izdvojio visoko obrazovanje, efikasnu i nereguliranu ekonomiju kako bi se smanjile zapreke u poslovanju te porezni tretmani koji motiviraju sve ekonomske aktere u pravom smjeru. S druge strane, Filip Novoselnik je posebno naglasio važnost kvalitetnog obrazovanja. Zaključno su se sugovornici složili da je smjer razvoja Hrvatske uvelike određen politikama i strategijama Europske unije.

ZBORNİK RADOVA

Drugi dan 32. tradicionalnog savjetovanja Hrvatskog društva ekonomista završen je prigodnim predstavljanjem Zbornika radova te zanimljivim izlaganjima radova na goruće gospodarske teme. Ovogodišnji Zbornik radova uredile su **doc. dr. sc. Katarina Bačić** i **izv. prof. dr. sc. Ivana Kovač** koje uz **izv. prof. dr. sc. Anu Ježovita**, **izv. prof. dr. sc. Maju Klindžić**, **izv. prof. dr. sc. Luciju Rogić Dumančić** i **prof. dr. sc. Josipa Ticu** čine Urednički odbor Zbornika. Grafička urednica je **Ana-Marija Perić, dipl. ing.**, a lektorica je **Mirna Rudeš, prof.** Zbornik radova se proteže na 320 stranica i sadrži 13 znanstvenih radova, jedan stručni rad te uvodnu riječ Predsjednika HDE-a, **prof. dr. sc. Darka Tipurića**.

Na samom skupu, 11 istraživača predstavilo je svoje rezultate istraživanja. Prvi rad izlagala je **Jana Duvanjak** pod naslovom: „Komparativna analiza nacionalnih strategija kružne ekonomije“ napisan u koautorstvu s **izv. prof. dr. sc. Anom Andabaka**. Nacionalne vlade imaju ključnu ulogu u tranziciji prema kružnoj ekonomiji, koristeći strategije, zakonske okvire i suradnju s dionicima kako bi poticale inovacije, održive prakse i učinkovito korištenje resursa. Ovaj rad analizira nacionalne strategije tranzicije u zemljama EU-a s visokim stopama kružne upotrebe materijala, s ciljem pružanja smjernica za razvoj sličnog pristupa u Hrvatskoj. Uz naglasak na tehnološke inovacije, digitalizaciju i suradnju različitih sektora, rad predlaže konkretne mjere i prioritete za usvajanje kružnih poslovnih modela te stvaranje gospodarstva temeljenog na načelima održivosti.

Maksimilijan Balatinec prezentirao je rad u koautorstvu s **prof. dr. sc. Josipom Ticom** pod naslovom: „Kamatni prijenos u eurozoni u razdoblju postpandemijske restriktivne monetarne politike“. Ovaj rad analizira prijenos kamatnih stopa s referentnih stopa Europske središnje banke na kamatne stope poslovnih banaka tijekom postpandemijske restriktivne monetarne politike. Fokus je na razlikama u prijenosu među zemljama europodručja i bankovnim proizvodima, kvantificirajući promjene omjerom prilagodbe bankovnih stopa na referentne. Rezultati, temeljeni na ARDL modelu, ukazuju na heterogenost u transmisiji monetarne politike, odražavajući razlike u efikasnosti kamatnog kanala među članicama eurozone.

Izv. prof. dr. sc. Željko Bogdan govorio je o valjanosti Marshall-Lernerova uvjeta u odabranim zemljama Europske unije. Rad je napisan u koautorstvu s **Patricijom Šopron**. Marshall-Lernerov uvjet, ključan za razumijevanje povezanosti tečaja i vanjskotrgovinske bilance, testiran je u ovom radu na uzorku zemalja Europske unije kroz regresijsku analizu. Rezultati pokazuju da uvjet nije zadovoljen za promatrane zemlje, što se objašnjava rastom izvoza unatoč realnoj aprecijaciji, naglašavajući važnost necjenovne konkurentnosti. Ograničenja istraživanja uključuju korištenje godišnjih podataka i dijagnostičke probleme poput autokorelacije, dok prelazak na panel analizu ili kvartalne podatke nudi potencijalna rješenja. Unatoč izazovima, analiza potvrđuje značaj domaćeg i inozemnog dohotka kao odrednica uvoza i izvoza.

U radu se identificiraju najizloženije države te predlažu strategije za ublažavanje posljedica prekomjernog turizma. Rad je **izložio izv. prof. dr. sc. Daniel Dragičević**. U radu se identificiraju najizloženije države te predlažući strategije za ublažavanje posljedica prekomjernog turizma. Korištenjem komparativnih metoda i deskriptivne statistike, analizirano je razdoblje od 2010. do 2023. godine na temelju indikatora poput udjela prihoda od turizma u BDP-u, broja noćenja i dolazaka, gustoće turizma te indeksa prekomjernog turizma. Rezultati pokazuju da su Hrvatska, Malta, Austrija, Cipar i Grčka najviše izložene ovom fenomenu, s Hrvatskom na vrhu prema godišnjim stopama rasta indikatora. Istraživanje naglašava potrebu za ciljanom po-

litikom ublažavanja, iako ograničenja proizlaze iz dostupnosti i agregiranosti podataka. Rad doprinosi problematici prekomjernog turizma iz makroekonomske perspektive i nudi preporuke za učinkovitu borbu protiv njegovih negativnih učinaka.

Dr. sc. Mia Despotović prezentirala je rad u koautorstvu s **izv. prof. dr. sc. Tomislavom Globanom** pod naslovom: „Utjecaj socio-demografskih faktora i obrazovanja na produktivnost zaposlenika u Republici Hrvatskoj“. Ovaj rad istražuje utjecaj socio-demografskih faktora i obrazovanja na produktivnost zaposlenika u Hrvatskoj u razdobljima 2009.–2012. i 2012.–2019., s naglaskom na promjene uslijed Bolonjskog procesa. Analizom podataka za 89.615 zaposlenih, primjenom ordinalnog probit modela, utvrđene su značajne razlike među obrazovnim skupinama i razdobljima. Spol i imigrantsko porijeklo negativno utječu na produktivnost u oba razdoblja, dok sudjelovanje u programima usavršavanja postaje značajno tek u drugom razdoblju za visokoobrazovane. Nalazi sugeriraju da tržište rada sve više traži specifična znanja koja formalno obrazovanje ne pruža u dovoljnoj mjeri, te ističu potrebu za ciljanim politikama obrazovanja i tržišta rada. Glavna ograničenja uključuju nedostatak longitudinalnih podataka i ograničeno obuhvaćanje neformalnog obrazovanja. Rad doprinosi razumijevanju učinaka obrazovnih reformi i socio-ekonomskih trendova unutar EU.

Na skupu je pažnja bila posvećena i temi održivosti mirovinskog sustava. **Prof. dr. sc. Dražen Derado** izložio je rad na temu održivosti mirovinskog sustava Republike Hrvatske u srednjem roku, u koautorstvu sa **dr. sc. Darkom Horvatinom** i **doc. dr. sc. Ivanom Rukavinom**. Demografska stagnacija i starenje stanovništva ugrožavaju održivost europskih socijalnih modela, uključujući mirovinske sustave. Hrvatska je 2003. provela reformu uvođenjem triju mirovinskih stupova kako bi povećala održivost i pravednost sustava. Analiza putem ARIMA modela pokazuje da se prvi stup, temeljen na međugeneracijskoj solidarnosti, suočava s izazovima zbog rasta broja korisnika u odnosu na osiguranike i niske adekvatnosti mirovina. Rad naglašava važnost drugog i trećeg stupa za rasterećenje prvog stupa i poticanje individualne odgovornosti kroz kapitaliziranu štednju. Povećanje

zaposlenosti, gospodarski rast i veća efikasnost sustava ključni su za dugoročnu održivost mirovinskog sustava u Hrvatskoj.

Istraživanje **izv. prof. dr. sc. Marina Strmote i Marte Nimac** pod naslovom: „Implikacije rada na daljinu na zadovoljstvo i ravnotežu između poslovnog i obiteljskog života žena zaposlenih u financijskom sektoru“ analizira aktualnu i bitnu temu o ženama zaposlenima u financijskom sektoru u Hrvatskoj. Rezultati pokazuju da rad na daljinu pozitivno utječe na usklađivanje profesionalnih i privatnih obveza, pružajući veću fleksibilnost i učinkovitost u organizaciji obiteljskog života. Međutim, istaknuti su i izazovi, poput ograničenja u interakciji unutar radnog kolektiva. Zaključci naglašavaju važnost rada na daljinu za osobnu dobrobit i fertilitetne intencije žena te pružaju smjernice za politike koje promiču ravnopravnost spolova i prilagodbu radnog okruženja demografskim trendovima.

Zlatko Žuro izložio je svoj rad: „Strategije korporativne održivosti: hotimične ili izranjajuće?“. Istraživanje pokazuje da strategije korporativne održivosti, za razliku od poslovnih strategija usmjerenih isključivo na ekonomske ciljeve, zahtijevaju veće usklađivanje ekonomskih, okolišnih i društvenih ciljeva, što povećava izranjajuće komponente strategije. Analiza znanstvene literature potvrđuje da dinamično poslovno okruženje potiče odstupanja od planiranih strategija, dok korporativna održivost dodatno pojačava ovu tendenciju. Bibliografsko istraživanje identificiralo je ključna područja za buduća istraživanja kako bi se bolje razumjela integracija održivosti u strategije poduzeća.

Sljedeći rad, koji je izložila **Elena Perić**, ticao se umjetne inteligencije kao alata u korporativnom upravljanju. Istraživanje analizira primjenu umjetne inteligencije u korporativnom upravljanju, identificirajući četiri ključna područja: društveno odgovorno poslovanje, etički aspekti i prediktivna analitika, donošenje odluka i ulaganja te digitalnu transformaciju i inovacije. Sustavni pregled literature ukazuje na izazove i prilike koje AI donosi, ističući potrebu za odgovornom implementacijom i prepoznavanjem novih trendova. Ograničenja istraživanja uključuju oskudnu literaturu i oslanjanje na jednu bazu podataka. Rad pruža smjernice za praktičare i

istraživače u razumijevanju trenutne upotrebe umjetne inteligencije i njenih implikacija za buduće korporativno upravljanje.

Dr. sc. socio. Karolina Kokot izložila je rad: „Heterogenost tima vrhovnih menadžera i zadovoljstvo zaposlenika poslom“ napisan u koautorstvu s **prof. dr. sc. Darkom Tipurićem** i **prof. dr. sc. Marinom Kláčmer Čalopa**. Ovaj rad istražuje utjecaj heterogenosti tima vrhovnih menadžera na zadovoljstvo zaposlenika poslom kao nefinancijsku mjeru uspješnosti poduzeća. Istraživanje provedeno na uzorku od 62 velika poduzeća u Hrvatskoj, koristeći regresijsku analizu, nije pokazalo značajnu povezanost između heterogenosti menadžerskog tima i zadovoljstva zaposlenika. Znanstveni doprinos rada leži u integraciji nefinancijskih performansi u istraživački model, dok aplikativni doprinos pruža smjernice za unapređenje zadovoljstva zaposlenika s naglaskom na važnost upravljanja ljudskim potencijalima.

Posljednje obrađeni rad pod naslovom: „Metodologija za procjenu prelijevanja rizika u nefinancijskom sektoru: studija slučaja poduzeća za proizvodnju mineralnih gnojiva“ prezentirala je **Tessa Uroić**. Ovaj rad analizira prelijevanje rizika među poduzećima unutar iste industrije realnog sektora, s fokusom na industriju mineralnih gnojiva. Korištenjem metode mreže poduzeća i nove metode matrice međuovisnosti dionika, istražuju se faktori koji uzrokuju rizike, mehanizmi njihovog širenja i utjecaj na poslovanje. Kvalitativna analiza na temelju sekundarnih podataka identificira specifične rizike i njihove posljedice na hrvatsko poduzeće za proizvodnju mineralnih gnojiva. Rad doprinosi uspostavi kriterija za procjenu izloženosti industrija prelijevanju rizika te nudi uvid u primjenjivost rezultata na kapitalno intenzivne industrije i proizvodna poduzeća s kompleksnim interesnim skupinama.

Hrvatsko društvo ekonomista ovim putem izražava iskrenu zahvalnost svim autorima na njihovoj suradnji i značajnom doprinosu znanstvenom segmentu skupa. Predstavljanjem rezultata njihovih aktualnih istraživanja široj javnosti, dodatno se potiče povezivanje akademske i poslovne zajednice te ključnih dionika ekonomske politike. Ova suradnja pridonosi jačanju dijaloga

i stvaranju temelja za donošenje informiranih odluka u području ekonomije.

TEMATSKA RAZMATRANJA TREĆEG DANA SAVJETOVANJA

Trećeg dana savjetovanja održan je HDE Adria Business Forum uz partnerstvo Privredne komore Srbije, Gospodarstvene komore Federacije Bosne i Hercegovine, Privredne komore Republike Srpske i Privredne komore Crne Gore. Važnom panelu na kojem se raspravljalo o tome kako osnažiti regionalnu gospodarsku suradnju prethodila su tri uvodna izlaganja **prof. emer. dr. sc. Ljube Jurčića**, Hrvatsko društvo ekonomista, **prof. dr. sc. Dragana Čovića**, predsjedatelja Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i **Šime Erlića**, ministra regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Treći dan savjetovanja uspješno je vodila **izv. prof. dr. sc. Maja Nikšić Radić**.

Treći dan savjetovanja otvorio je **prof. emer. dr. sc. Ljubo Jurčić** izlaganjem na temu regionalne gospodarske suradnje i kako doći do sinergijskih učinaka. Uvodno je naglasio da će ekonomska politika biti uspješna samo ako se temelji na znanosti odnosno teoriji. Znanost je zapravo sistematizirano i potvrđeno iskustvo tisuće onih prije nas. Izlaganje svoje teme podijelio je na sedam područja te je tako govorio o teorijsko-znanstvenoj osnovi regionalne gospodarske suradnje, teoriji vanjske trgovine, teoriji regionalnih ekonomskih integracija, teoriji međunarodnih ekonomskih organizacija, ekonomskoj analizi gospodarske suradnje te je prije samog zaključka analizirao regionalnu suradnju Zapadnog Balkana, Hrvatske, Slovenije i Europske unije. Kao važne odrednice regionalne suradnje naveo je veličinu zemlje, tj. ekonomije, zatim ekonomsku efikasnost i konačno konkurentnost. Analizu regionalne suradnje moguće je razmatrati s državne razine, ali i s poduzetničke razine. U skladu s gravitacijskim modelom vanjske trgovine, ekonomska suradnja među zemljama ovisi o blizini zemalja i o ekonomskoj veličini. Konačno, za konkurentnost u proizvodnji pojedinih dijelova složenih proizvoda važni su globalni lanci vrijednosti. Profesor je dao nekoliko primjera važnosti suradnje u kontekstu nabave i raspolaganja neophodnim pojedinačnim

dijelovima za proizvodnju konačnih proizvoda. Naglasio je dinamiku promjena u sve većoj značajnosti diverzifikacije korištenih inputa. Kao najvažnije oblike regionalne gospodarske suradnje naveo je trgovinu (uvoz/izvoz), proizvodnu suradnju zajedničkom proizvodnjom, prekogranično regionalno investiranje, zajednička ulaganja, zajednički razvoj, zajednički nastup na trećim tržištima te suradnju među institucijama. Kako bi se potaknula regionalna suradnja potrebno je izrađivati fizičku infrastrukturu, sklapati sporazume o trgovini, razvoju, obrazovanju, zatim sporazume o izgradnji zajedničkih objekata, sporazume o zajedničkom nastupu na trećim tržištima te konačno izgrađivati zajedničke institucionalne infrastrukture kao što su organizacije, institucije, agencije i slično. Zaključno je naveo da su najvažniji preduvjeti rastu regionalne gospodarske suradnje nacionalne industrijske politike i traženje sinergijskog efekta u međusobnoj suradnji.

Prof. dr. sc. Dragan Čović govorio je o perspektivama regionalne gospodarske suradnje. Tijekom svog izlaganja dao je uvid u stanje ekonomskih pokazatelja, ali i društvenih, pravnih i demografskih pokazatelja s fokusom na Bosnu i Hercegovinu. Naglasio je važnost Bosne i Hercegovine u gospodarskoj suradnji kroz energetsku, cestovnu i telekomunikacijsku infrastrukturu. Kada je Republika Hrvatska 2013. godine postala članicom Europske unije preko 1.000 kilometara zajedničke granice postaje granica s Europskom unijom čime je naglašena važnost suradnje između te dvije zemlje, a u toj suradnji do danas postoji preko 1.000 zajedničkih projekata te preko tih projekata Bosna i Hercegovina dobiva financijsku, tehničku, ali i eksternu pomoć. Prema tome, fondovi Europske unije i sredstva IPA programa važni su za razvoj Bosne i Hercegovine, a osim toga Hrvatska je jedan od ključnih investitora na prostoru Bosne i Hercegovine. Konkurentnost, komplementarnost, kompatibilnost, kompetitivnost su pojmovi koji mogu povezati potencijal suradnje između Bosne i Hercegovine s Hrvatskom. Ljudski potencijal i tehnološki razvoj dobra je osnova prekogranične suradnje. Zaključno je istaknuo da su zajednička ulaganja potrebna u svim navedenim segmentima, a posebice u znanosti i obrazovanju kako bi se stanovništvo osposobilo za nadolazeće tržišne niše.

Šime Erlić govorio je o suradnji bez granica u smislu Hrvatske i prekograničnih programa suradnje. Uvodno je naveo da je BDP po stanovniku tijekom osam posljednjih godina porastao sa 62% na 78% prosjeka Europske unije, a nakon čega je dao pregled BDP-a po stanovniku u paritetu kupovne moći u zemljama regije i to Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Albanije i Srbije. Također je govorio o robnom izvozu Hrvatske u zemlje Europske unije i CEF-TA-e te prosječnim mjesečnim plaćama u Republici Hrvatskoj u odnosu na druge europske zemlje. Naglasio je da je u smislu ispunjenja svih 17 ciljeva održivog razdoblja UN-a Republika Hrvatska na osmom mjestu od 167 zemalja u 2024. godini, i to iza zemalja kao što su Finska, Švedska, Danska, Njemačka, Francuska, Austrija i Norveška. U nastavku prezentacije naveo je da je tijekom posljednjih 11 godina razvoja preko 15.000 poduzetnika dobilo potpore kroz projekte u različitim područjima. U tom smislu, naglasio je da je u Republici Hrvatskoj razlika između uplata i isplata u EU proračun u plusu 16,4 milijarde eura. Važan aspekt budućih investicija jest i kreditni rejting Hrvatske koji se tijekom posljednjih godina kontinuirano poboljšava te je u 2024. godini A-. Štoviše, tijekom posljednje četiri i pol godine, Hrvatska je jedina zemlja na svijetu koja je poboljšala svoju kreditnu ocjenu za tri razine kod dvije od tri glavne agencije za kreditni rejting te za dvije razine kod treće. Zaključno je govorio o Novom planu rasta za Zapadni Balkan kojim Europska unija nastoji jačati društveno-ekonomske konvergencije zapadnog Balkana s Europskom unijom kao i ubrzavati reforme Europske unije, a koji će se implementirati kroz novi financijski instrument u iznosu od 6 milijardi eura. Plan rasta temelji se na četiri stupa i to jačanju ekonomskih integracija s jedinstvenim tržištem Europske unije, jačanju ekonomskih integracija unutar Zapadnog Balkana kroz zajedničko regionalno tržište, ubrzavanje temeljnih reformi i povećanoj financijskoj pomoći.

PANEL: „KAKO OSNAŽITI REGIONALNU GOSPODARSKU SURADNJU“

U sklopu trećeg dana (8.11.2024.) 32. tradicionalnog savjetovanja EKONOMSKA POLITIKA

HRVATSKE U 2025., održan je HDE Adria Business Forum koji je okupio vodeće stručnjake i predstavnike iz regije s ciljem promicanja regionalne suradnje i ekonomske integracije među zemljama jadranske regije. Uvod u panel pod nazivom „Kako osnažiti regionalnu gospodarsku suradnju?“ dao je dekan Ekonomskog fakulteta u Rijeci **prof. dr. sc. Saša Drezgić**.

Profesor Saša Drezgić u svom je predavanju analizirao stanje makroekonomskih parametara Europske unije i jadransko-jonske regije, uključujući Hrvatsku, Sloveniju i zemlje zapadnog Balkana, ukazujući na zajedničke izazove. Posebno je istaknuo problem niske konkurentnosti, koji je prisutan na razini Europske unije, ali i u zemljama regije, iako u manjoj mjeri. Ulazak u Europsku uniju, prema njegovim riječima, ključan je korak za zemlje regije, jer bez članstva nemaju značajnije šanse za gospodarski napredak. Hrvatska, zahvaljujući priljevu sredstava iz EU fondova, bilježi gospodarski rast iznad svoje prirodne stope. Međutim, usporedba rasta BDP-a Europske unije s onim u Sjedinjenim Američkim Državama i Kini otkriva dugoročnu stagnaciju Europe, što je vidljivo i kroz podatke o BDP-u po konstantnim cijenama i prema paritetu kupovne moći. Ova stagnacija potaknula je brojne inicijative za obnovu i oporavak, među kojima profesor Drezgić posebno ističe angažman Maria Draghija. Ipak, upozorava da Europska unija u globalnom kontekstu zaostaje, dok Hrvatska bilježi relativan rast, ali tek u usporedbi s prosjekom EU-a, a ne u globalnim razmjerima. To se posebno očituje u slabostima izvoza i vanjskotrgovinske razmjene. Sjedinjene Američke Države, zahvaljujući razvoju ICT industrije, ostvaruju značajan napredak, dok Europa još uvijek zaostaje. Na zapadnom Balkanu, osim Hrvatske, nijedna zemlja nije postigla konvergenciju prema prosjeku EU-a. Profesor Drezgić upozorava da je ključni izazov slabost u digitalnim vještinama, koje su danas motor suvremenog razvoja. Hrvatska također zaostaje prema ulaganjima u istraživanje, razvoj i digitalne kompetencije. Potrebna su veća ulaganja u obrazovanje i prilagodbu ljudskog kapitala potrebama modernog tržišta. Istovremeno, zemlja se suočava s prosperim restrukturiranjem gospodarstva i infrastrukturnim nedostacima, posebno u prometnoj povezanosti, što usporava daljnji razvoj. Kao zaključak, profesor Drezgić istaknuo je tri ključne

transformacije potrebne za osiguranje dugoročnog gospodarskog napretka. Prva je akceleracija inovacija, odnosno ubrzavanje tehnološkog napretka i stvaranje novih izvora rasta kroz razvoj industrijskih klastera i inovacijskih centara. Druga je dekarbonizacija i smanjenje ovisnosti, što podrazumijeva tranziciju prema održivom gospodarstvu, jačanje sigurnosti opskrbnih lanaca i smanjenje energetske ovisnosti. Treća transformacija odnosi se na jačanje infrastrukture i ekonomske integracije, uključujući proširenje TNT mreže prema istoku, razvoj prometne i digitalne infrastrukture te unaprjeđenje povezanosti regije. Europska unija u svojim strateškim dokumentima posebno naglašava važnost ekonomske integracije, digitalne i zelene tranzicije te rješavanje problema povezanih s kritičnim sirovinama i opskrbnim lancima. Profesor Drezgić zaključio je kako su ove transformacije ključne za jačanje konkurentnosti i otpornosti Hrvatske i regije u suočavanju s globalnim izazovima.

Nakon uvodnog izlaganja prof. dr. sc. Saše Drezgića, panel je okupio visokopozicionirane predstavnike gospodarskih komora iz Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore te Hrvatske udruge poslodavaca. Sudionici panela bili su: **prof. dr. sc. Boris Crnković** (Dekan Ekonomskog fakulteta u Osijeku), **mr. sc. Irena Weber** (glavna direktorica Hrvatske udruge poslodavaca), **dr. sc. Nina Drakić**, PhD (predsjednica Privredne komore Crne Gore), izv. prof. **dr. sc. Marko Šantić** (predsjednik Gospodarske komore Federacije Bosne i Hercegovine), **Pero Ćorić** (predsjednik Privredne komore Republike Srbije) i **Ana Marković** (Privredna komora Srbije). Panel je moderirao **prof. dr. sc. Mladen Vedriš** (Hrvatsko društvo ekonomista) uz podršku **prof. dr. sc. Marka Perića** (Dekan Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu).

Rasprava je bila fokusirana na ključne teme poput regionalnih investicijskih izazova, maksimalnog iskorištavanja europskih fondova te mogućnosti za osnaživanje regionalne gospodarske suradnje. Posebna pozornost posvećena je jačanju trgovinskih odnosa, prepoznavanju zajedničkih interesa i usklađivanju politika koje bi mogle omogućiti brži gospodarski rast. Istaknuta je potreba za inovativnim rješenjima i jačanjem regionalne konkurentnosti na globalnom tržištu.

Dr. sc. Nina Drakić iz Crne Gore ukazala je na postpandemijski ekonomski oporavak i dinamičan rast gospodarstva. Izdvojila je važnost diverzifikacije ekonomije i prilagodbe globalnim trendovima, naglašavajući ulogu turizma u uravnoteživanju vanjskotrgovinske bilance. Crna Gora je posebno zainteresirana za jačanje suradnje s Hrvatskom, uz nastavak ulaganja u inovacije i sektore s visokom dodanom vrijednošću.

Pero Ćorić iz Republike Srpske naglasio je izazove u infrastrukturnom povezivanju s Hrvatskom, posebice u području graničnog prijelaza Gradiška, čije bi potpuno funkcionalno osposobljavanje značajno olakšalo trgovinske tokove. Izazovi s niskom dodanom vrijednošću proizvoda i nedostatkom kvalificirane radne snage istaknuti su kao prioritetni problemi za rješavanje.

Izv. prof. dr. sc. Marko Šantić, predsjednik Gospodarske komore Federacije BiH, osvrnuo se na problem kontinuiranog iseljavanja radne snage i važnost privlačenja stranih investicija. Naglasio je uspješne primjere ulaganja Njemačke i Italije u industrijske pogone s visokom tehnološkom razinom, koji mogu služiti kao model za budući razvoj.

Ana Marković iz Privredne komore Srbije govorila je o rekordno niskoj nezaposlenosti u Srbiji i izazovima nedostatka radne snage u ključnim sektorima poput transporta i ugostiteljstva. Pohvalila je gospodarsku suradnju s Hrvatskom, istaknuvši porast vanjskotrgovinske razmjene za 74% u odnosu na 2019. godinu te značajna ulaganja hrvatskih kompanija u Srbiju.

Mr. sc. Irena Weber ukazala je na nužnost prilagodbe zakonodavnog okvira u Hrvatskoj kako bi se pojednostavio proces zapošljavanja strane radne snage, što je ključno za održivost sektora s nedostatkom domaćih radnika. Posebno je istaknula potrebu ulaganja u istraživanje i razvoj te modernizaciju proizvodnih kapaciteta kako bi se povećala produktivnost.

Prof. dr. sc. Boris Crnković predstavio je ekonomski napredak Osijeka zahvaljujući investicijama poput Jabila, čija nova tvornica mikročipova donosi oko 1500 novih radnih mjesta. Osim toga, istaknuo je izvrsnu suradnju među eko-

nomskim fakultetima u regiji, koji prilagođavaju obrazovne programe potrebama tržišta.

Zaključno, panel je poslužio kao platforma za razmjenu ideja i konkretnih prijedloga za jačanje regionalne suradnje. Posebno su istaknuti primjeri uspješnih projekata koji mogu poslužiti kao inspiracija za buduće inicijative. Diskusija je otvorila mnoga pitanja, a aktivno sudjelovanje publike dodatno je obogatilo raspravu. Zaključeno je da je ključno nastaviti raditi na unaprjeđenju infrastrukture, jačanju produktivnosti te osiguravanju ravnoteže između rasta plaća i ekonomske održivosti. Ovaj panel je potaknuo mnoga zanimljiva pitanja, što je rezultiralo kvalitetnom i dinamičnom diskusijom među sudi-

onicima. Rasprava je zaključena optimizmom i naglaskom na važnost regionalne suradnje kao temelja za ostvarivanje gospodarskog prosperiteta i jačanje konkurentnosti cijele regije.

Program trećeg dana vodila je **izv. prof. dr. sc. Maja Nikšić Radić** s Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji. Dopredsjednik Hrvatskog društva ekonomista **dr. sc. Mladen Mlinarević** i **prof. dr. sc. Darko Tipurić**, predsjednik Hrvatskog društva ekonomista zatvorili su ovogodišnje savjetovanje uz zahvale predavačima, panelistima, izlagačima radova, sudionicima, sponzorima kao i svima onima koji su direktno i indirektno sudjelovali u organizaciji ovog skupa.